

RYBOŁOWY PANDION HALIAETUS I PANDION CRISTATUS NA ZNACZKACH POCZTOWYCH

Tadeusz Mizera

Streszczenie

Scharakteryzowano 111 znaczków pocztowych z wizerunkiem rybołowa *Pandion haliaetus* oraz *Pandion cristatus* wydanych w latach 1934-2009 przez urzędy pocztowe 66 państw. Wielomilionowe edycje znaczków mogą przyczynić się promocji ochrony ptaków. Poczta Polska wydała 5 znaczków wspierających ochronę tego ginącego gatunku.

Słowa kluczowe: rybołów *Pandion haliaetus*, znaczki pocztowe

THE OSPREYS PANDION HALIAETUS AND PANDION CRISTATUS ON POSTAGE STAMPS

Abstract

Between 1934-2009, 111 different images of the Osprey *Pandion haliaetus* and *Pandion cristatus* were used by the postal services of 66 countries. Multimillion editions of postage stamps may play an important part in promoting the protection of these birds. The Polish postal service issued five stamps aiding the protection of this endangered species.

Key words: Osprey, *Pandion haliaetus*, postage stamps

*Ludzie listy piszą, zwykle, polecone
Piszą, że kochają, nie śpią lub całują cię
Ludzie listy piszą nawet w małej wiosce
Listy szare, białe, kolorowe
Kapelusz przed poczta zdejm*

Leszek A. Moczulski

„Medytacje wiejskiego listonosza”, Skaldowie

Ludzie listy piszą, zwykle, polecone... Niestety już coraz rzadziej, a tym samym coraz mniej obujemy z mini dziełami sztuki artystycznej jakimi są znaczki pocztowe. W okresie dominacji korespondencji elektronicznej w postaci maili i SMS-ów ilość pisanych tradycyjnych listów uległa zmniejszeniu. Ponadto, większość listów jest obecnie pieczętowana w sposób automatyczny. Powszechnie do niedawna opłaty pocztowe w postaci znaczków są już coraz rzadsze, choć ich globalne nakłady z pewnością sięgają wielu milionów sztuk. Znaczki poza funkcją urzędowej opłaty posiadają też istotny walor estetyczny, kulturowy oraz edukacyjny. Filatelistyka jako forma kolekcjonerstwa rozpoczęła się w roku 1840 wraz z pojawieniem się pierwszych znaczków i całostek pocztowych w Wielkiej Brytanii. Ustalono wtedy opłatę pocztową za doręczanie listów w wysokości 1 pensa. Przed rokiem 1939 wizerunki zwierząt na znaczkach były rzadko spotykane. Niewielka liczba znaczków, a zwłaszcza tych z wizerunkami ptaków, nie pozwalała na tworzenie kolekcji tematycznych.

Ryc. 1. Rybłowy na znaczkach pocztowych

Fig. 1. Ospreys on postage stamps

Po 1950 r. nastąpił rozwój filatelistyki tematycznej. Powstała wówczas Międzynarodowa Organizacja Filatelistów Tematyków FIPCO (*Federation Internationale de Philatelie Constructive*), której celem było upowszechnianie kolekcjonowania znaczków pocztowych według przedstawionych na nich motywów, na przykład kultura, przyroda, fauna, ptaki, etc. Międzynarodowa Organizacja Filatelistyczna FIP (*Federation Internationale de Philatelie*) na kongresie w Rzymie w 1985 r. określiła regulamin, ustalając m.in., iż „Zbiór tematyczny rozwija ustalony temat na podstawie planu i przy najlepszej znajomości tematu przez odpowiedni dobór materiału filatelistycznego” (Encyklopedia filatelistyki 1993). Tworzenie tematycznych zbiorów filatelistycznych uzależnione jest li tylko od inwencji kolekcjonera. Z szerokiego tematu, na przykład „fauna”, wyodrębniły się pomniejsze „ptaki”, by dojść do bardzo wąskiego tematu

„rybołów”. W tworzeniu kolekcji pomocne są katalogi, szczególnie „Collect Birds on stamps. A Stanley Gibbons, thematic catalogue”. Katalog ten wydawany od 1983 roku doczekał się już pięciu wydań, ostatnie ukazało się w 2003 r. Wzrost liczby nowych znaczków przypada na połowę ubiegłego stulecia. Powstanie wielu nowych państw zaowocowało burzliwym rozwojem kolekcjonerstwa. Po okresie dominowania na znaczkach przywódców politycznych, tematów rocznicowych, coraz więcej dostrzegany jest problem ochrony środowiska. Ptaki są wiodącym motywem na wielu znaczkach. Na przykład w latach 1990-1995 pojawiło się około 2500 znaczków z ptakami oraz aż 4700 w latach 1996-2002 (Gibbons 2003). Niektóre gatunki ptaków występujące na kilku kontynentach są licznie wykorzystywane na znaczkach. Na przykład sokół wędrowny *Falco peregrinus* widnieje na 211 znaczkach. Do maja 2009 szacunkowo wydano na świecie 26 000 znaczków przedstawiających 3420 gatunków ptaków. (<http://www.birdtheme.org/statistics.html>). Uzupełnieniem kolekcji są całostki filatelistyczne w tym koperty pierwszego dnia obiegu FDC (*First Day Cover*), maxi-karty z wizerunkami ptaków oraz okolicznościowe stemple pocztowe. Przeglądowe artykuły o ptakach szponiastych na znaczkach zawarto w pracach Mizery (2007, 2008, 2009).

Ryc. 2. Karty maksimum z rybołowem z Hiszpanii, Szwecji, Francji i Litwy

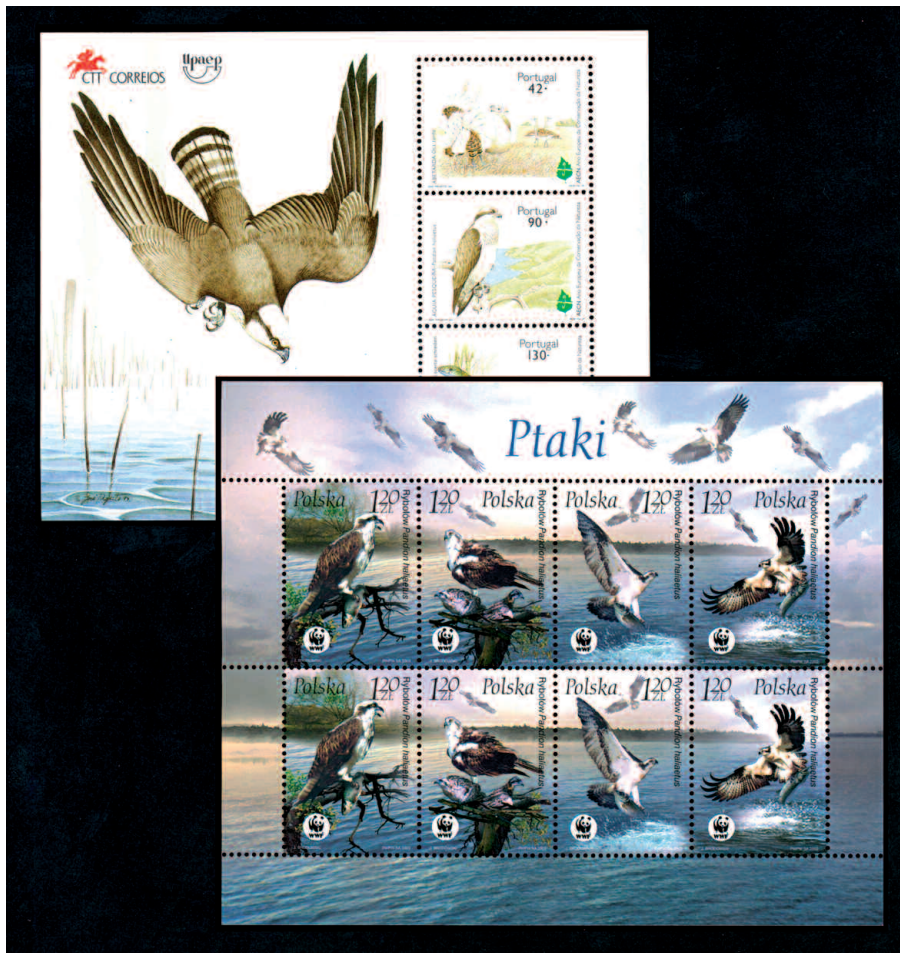
Fig. 2. Osprey on the cards maximum from Spain, Sweden, France and Lithuania

Ryc. 3. Karty telefoniczne z Estonii i Polski z rybołowem. Nieoficjalne znaczki z różnych obszarów
 Fig. 3. Osprey on two telephone cards from Estonia and Poland. Osprey "stamps label" from different areas

Pierwsze znaczki z ptakami pojawiły się już w połowie XIX wieku. W 1875 r. w Japonii ukazały się znaczki z stylizowanymi wizerunkami gęsi zbożowej *Anser fabalis* i gołębiarza *Accipiter gentilis* (Gibbons 2003). Najstarsze znaczki z rybołowem ukazały się w 1934 r. w Jugosławii. Łącznie w katalogach filatelistycznych sklasyfikowano około 111 znaczków z rybołowem. Ostatnio ptaki z rejonu Australii, Filipin, Indonezji i Nowej Kaledonii należące do podgatunku *P. haliaetus cristatus* uznano za oddzielny gatunek *P. cristatus* (ang. Eastern Osprey) (Christidis, Boles 2008; Wink et al. 2004). Zmianę tę uwzględniono w tab. 1.

Poczta Polska regularnie wydaje znaczki cieszące się zainteresowaniem kolekcjonerów. Pierwszy znaczek z stylizowanym wizerunkiem bielika został wydany już w roku 1919 z okazji pierwszej sesji Sejmu Ustawodawczego. Wydano też szereg znaczków z heraldycznym wizerunkiem „białego orła”. W latach 1919-2009 Poczta Polska wydała około 116 znaczków z wizerunkami ptaków. Autorem projektów graficznych wielu z nich był znakomity artysta i jednocześnie członek Komisji Faunistycznej PTZool Jerzy Desselberger.

Ryc. 4. Bloczki filatelistyczne z Portugalii i Polski z rybołowem
Fig. 4. Osprey on sheetlets from Portugal and Poland

W zestawieniu tym pominięto drób, gołębie pokoju, wizerunki heraldyczne. Rybołów znalazł się w dwóch wydaniach. W roku 1964 wyszedł znaczek o nominale 60 groszy w serii „Ptaki wodne” o nakładzie 1 350 000 sztuk. W roku 2003 wydana seria czterech znaczków z rybołowami o łącznym nakładzie 6 000 000 sztuk o nominalach 1 zł 20 groszy. Przedstawiono tam sylwetki: ptaka siedzącego z upolowaną rybą, gniazdo z dwoma pisklętami oraz dwa znaczki w scenach z polowania. Znaczki te wyszły w formie arkusika zawierającego 8 sztuk (autor J. Brodowski). Niestety, jeden ze znaczków przedstawia dorosłego rybołowa z dwoma małymi pisklętami w „gnieździe” lecz samo gniazdo zbudowane jest z zaledwie kilku patyków. Uchybienie to rekompensuje inny znaczek przedstawiający dynamiczną scenę udanego polowania. Podkreślić należy, że wielkość nakładu tej serii wielokrotnie przewyższała nakłady wszystkich

książek przyrodniczych w których był ukazany wizerunek rybołowa. Poczta NRD wydała serię znaczków promującą czynną ochronę ptaków – poza sylwetką siedzącego rybołowa jest naszkicowana platforma legowa powszechnie instalowana tam na słupach energetycznych. Ciekawą formą promocji współpracy międzynarodowej państw nadbałtyckich było wspólne wydanie w 1992 roku serii czterech znaczków, w postaci zeszytiku znaczkowego, przez poczty Estonii, Litwy, Łotwy i Szwecji. Rybołów widnieje też na ozdobnym bloczku wydanym przez Poczta Portugalską.

Tab. 1. Rybołowy *Pandion haliaetus* i *Pandion cristatus* na znaczkach pocztowych
Table 1. Western and Eastern Ospreys on the post stamps

Kraj	Rok wydania	Wartość nominalu	Uwagi
Albania	1996	50q	
Alderney	2002	45p	+ bloczek
Algieria	1998	5.00d	
Anguilla	1985	5.00\$	
Aruba	2005	135c	+ bloczek
Bahama	1984, 1991, 1995	31c, 15c	1995 nadruk
Belize	1990	10\$	
Antyle Holenderskie	1997	200c	
Bermudy	1985	12c	
Bośnia i Hercegowina	2000	1.0d, 1.0d, 1.0d	
Republika Środkowoafrykańska	1997, 1999, 2001	175f, 175f, 500f, 1500f	
Chile	1987	25p	
Dżibuti	1985, 1991	200f, 200f	
Estonia	1992	1k	zeszytunek znaczkowy
Francja	1978	1.80f	
Gambia	1983, 1991, 1993, 1997	10b, 60b, 85b, 1.10b	bloczek 1991
Grenada	1988, 2003	50c, 1.25\$	
Gruzja	1996	15l	bloczek
Grenada	2007	2\$	bloczek
St. Vincent & Grenadyny	1978, 1986	3c, 4\$	1978+jajo
Gwinea	2002	450f	bloczek
Gwinea-Bissau	2006	500p	
Hiszpania	1999	70p	
Indie	1992	2.00r	
Irlandia	2005, 2005	65c, 65c	2005 bloczek
Jordania	2003	200f	błąd <i>Circaetus gallicus</i>
Jugosławia	1934-3x, 1985, 1986	0.75+25d, 1.50+0.50d, 1.75+0.25d, 42d, 100d	

Kazachstan	1995	3.00t	
Kanada	2000, 2005	46c, 46c, 50c, 50c	bloczek 2000
Katar	1976	35d	
Kirgistan	1995, 1998, 2001	10t, 600t	bloczek 1998
Komory	1998	200fc	
Laos	1966	20k	
Liberia	1999, 2001	50c, 2.00\$	
Łotwa	1992	5.00r	zeszycik znaczkowy
Libia	2002	1.00d	
Lichtenstein	1935	30r	ad + 2 pull
Litwa	1992, 2000	B, 1l	1992 zeszytik znaczkowy
Meksyk	1996, 1998, 2002, 2003, 2005, 2005, 2006	1.80p, 2.30p, 6p, 2.50p, 0.50p, 14.50p	
Mongolia	1976, 2001, 2003	10m, 400m, 300m	
Maroko	1996, 2005	2.00d, 2.50d	
Malediwy	2002, 2007	–	bloczek
Mozambik	2002	10 000m	
Namibia	2006	–	
NRD	1982	10p	+ platforma lęgowa
RFN	1973	25+10p	
Węgry	1962	40f	
Polska	1964, 2003-4x	60g, 1.20z	2003 logo WWF bloczek
Portugalia	1995, 1995	90e, 90e	
Rumunia	1967	75b	
Słowacja	1993	10k	
St. Lucia, St. Helen	1976	50c	
St. Vincent	1995	75c	bloczek
St. Vincent & Grenadyny	2001	1.10\$	
Szwecja	1992, 2002, 2009	4.50k, 10k, –,	1992 zeszytik znaczkowy
Tadżikistan	2001	0.10t	
Tanzania	1994	100s	
Turks & Caicos	1973, 1979, 1990, 2000,	8c, 6c, 2\$, 60c	
Tuwalu	2000	90c	
Uganda	1999	600\$	
USA	1987	22c	
Uzbekistan	1993, 1999	3.00r, 60.00s	
Wietnam	1995	400d	
Pandion cristatus			
Nowa Kaledonia	1983, 1995	37f, 35f, 35f	+ bloczek
Papua- Nowa Gwinea	2008	50t, 50t	+ bloczek
Wyspy Salomona	1985	50c	

Wizerunek rybołowa widnieje też na „znaczkach” terytoriów zależnych, regionów np. Sahara Zachodnia, Mauretańska Republika Islamska, Batumi, Dagestan. Znaczkami te to tzw. wydania fantazyjne. Uznaje się je za wydania niefilatelistyczne. Wizerunki rybołowa widnieją też na kartach telefonicznych i etykietach zapalczanych.

Należy wyrazić nadzieję, że rybołowa będziemy mogli podziwiać nad naszymi wodami, a jego wizerunki na walorach filatelistycznych zdopingują społeczeństwo do skuteczniejszej jego ochrony.

Podziękowania

Składam serdeczne podziękowania Radosławowi Rakowskiemu za przygotowanie rycin oraz kolegom ornitologom za nadesłane walory filatelistyczne.

Literatura

- Christidis L., Boles W.E. 2008. Systematics and Taxonomy of Australian Birds. Collingwood, Victoria: CSIRO Publishing.
- Encyklopedia filatelistyki. 1993. PWN, Warszawa, 1-679.
- Gibbons S. 2003. Collect birds on stamps. London, 1-354.
- Fergusson-Lees J., Christie D.A. 2001. Raptors of the world. Houghton Mifflin Company, Boston, 1-992.
- Fischer 2004. Katalog polskich znaków pocztowych, t. 1. Bytom.
- Mizera T. 1996. Sokół wędrowny *Falco peregrinus* w filatelistyce. Myślistwo Ptasze 47-48.
- Mizera T. 2007. Sokoły Falconinae na znaczkach pocztowych. Stud. i Mat. Ośrodka Kultury Leśnej 6: 19-26.
- Mizera T. 2008. Orły *Aquila* sp. na znaczkach pocztowych. Stud. i Mat. Ośrodka Kultury Leśnej 7: 57-66.
- Mizera T. 2009. Falcons Falconinae on stamps. W: Sielicki J. & Mizera T. (eds.) Peregrine Falcon populations – status and perspectives in the 21st century, s. 617-624.
- Wink M., Sauer-Gürth H., Witt H-H. 2004. Phylogenetic differentiation of the Osprey *Pandion haliaetus* inferred from nucleotide sequences of the mitochondrial cytochrome b gene. W: Chancellor R.D., Meyburg B-U. (eds.). Raptors Worldwide, pp. 511-516. Budapest, WWGBP/MME.

Tadeusz Mizera

Zakład Zoologii Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
tmizera@au.poznan.pl